

„A kerületi ülésen beszéltem. Minden honfitársamat ellenségemmé tettem.”

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Kedves Ünneplők!

E szikár és fanyar megjegyzés mintha nem is egy ünnepi és történelmi pillanatról szólna. Pedig pontosan e két mondat olvasható Széchenyi István *Naplójában* arról a napról, amelyet ma, kétszáz év távlatából a Magyar Tudományos Akadémia megalapításaként ünnepelünk.

Az erős kifejezésekkel sem magát, sem másokat nem kímélő Széchenyi akkoriban úgy vélte: „Egy olyan országban lakom, mely egy helyben topog, mely hátramarad.” Az adóról szóló írásában pedig még keményebben fogalmazott. Mint írta, Magyarország „nagy parlag”.

Ugyan mi a teendő? – tette fel a kérdést ugyanitt, és rögtön válaszolt is: „Legelsőben kebleinkbe nyúlni, eszünkhez jőni, magunkkal számot vetni, magunkat mint halhatatlan lelkű lényeket megbecsülni... és aztán magunktul őszintén tudakolni: parlag, kopár országai és nemzeti körülmények közt valljon fellelendjük-e földi létünk üdvét?”

A számvetést a maga részéről meg is tette. Ennek egyik következménye az az intézmény, amelyhez minden jelenlévő kötődik, és amelynek ma kétszázadik születésnapját ünnepeljük.

Széchenyi István szerencsére néha tévedett is. Abban bizonyára, hogy ellenségeket szerzett magának 1825. november 3-i felszólalásával. Sőt. Nemhogy nem tette ellenségeivé honfitársait, épp ellenkezőleg: példát adott, amely országos mozgalommá nőtt.

Nemcsak Vay Ábrahám, gróf Andrássy György, gróf Károlyi György, hanem majdnem az egész ország követte. Az Akadémia anyagi

alapjaihoz minden társadalmi réteg hozzájárult – főrendek, vármegyék, egyházak, városok, polgárok, vállalkozók, diákok, iskolák, intézmények – név szerint ma már felsorolhatatlan sokaságban.

Tisztelt Ünneplők!

November 3-án mindig emlékezünk, és mindig ünneplünk. De nem önmagunkat ünnepeljük.

Ezen a napon az elmúlt két évszázad tudósgenerációi és művészei előtt hajtunk fejet. Emléküknek és eredményeiknek adózunk tisztelettel.

Művészeket is említettem, s bár egy Tudós Társaság történetét idézzük fel, azért ne feledjük: a Magyar Tudományos Akadémiának 1949-ig számos művész tagja volt.

Amikor 1949-ben szovjet mintára átalakították az Akadémiát, és az akkori elnök, Kodály Zoltán tiltakozása ellenére megszüntették a Széptudományi Alosztályt, megszűnt a szépírók, kritikusok, művészek tagsága is.

Ezt a történelmi igazságtalanságot Kosáry Domokos elnök kezdeményezésére orvosolta az MTA Közgyűlése 1992-ben, amikor létrehozta a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémiát. Tagjai között ma is ott találjuk a magyar kultúra legkiválóbb alkotóit – köztük az idei irodalmi Nobel-díjas Krasznahorkai Lászlót.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Amikor emlékezünk és ünnepelünk, a múltba fordulunk ugyan, de óhatatlanul összevetjük a múltat a jelennel. Adódik is a kérdés: mi ma az Akadémia?

E kérdésre Mádl Ferenc, az MTA egykori tagja 1994-ben, az akadémiai törvényjavaslat vitájában adott választ: olyan intézmény, „*amely nemzeti önazonosságunk egyik szimbóluma, sőt forrása lett*”. Nincs rá okunk, hogy a majd három évtizeddel ezelőtti definíciót felülvizsgáljuk. És nincsen okunk arra sem, hogy az akkor elfogadott törvény alappilléreit bolygassuk. Ez volt az a jogszabály, amely alapjaiban újította meg az Akadémia működését: jogállása megváltozott, köztestületté alakult – ma már több mint 19 ezer taggal. Megszűnt a politikai befolyás, kizárólag tudományos teljesítmény alapján válhat valaki akadémikussá, és kiépültek határon túli bizottságaink, hogy a Kárpát-medence magyarságát is bevonjuk a hazai tudományos életbe. Az elmúlt három évtizedben az MTA a legnagyobb közbizalomnak örvendő közintézménnyé vált, és ezt a felelősséggel járó értékelést töretlenül őrzi.

A köztestület kiválósági alapon szerveződik – mert a tudomány csak így hiteles. A kiváló tudomány világszerte független, meritokratikus, és karizmatikus személyiségek a működtetői. Az Akadémia mindig is arra törekedett, hogy e kiemelkedő személyiségeket tagjai közé válassza. Egy közösség szabadságát pedig meg kell őrizni: hagyni kell, hogy maga határozza meg, milyen minőségi értékeket tart szem előtt. Nemcsak a tudományos teljesítményt, hanem a morális tartást, a tudományos közösségért végzett munkát, az iskolateremtő személyiséget, és mindenekelőtt a tudomány ügye iránti alázatot.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

És mi ma az Akadémia, ha nem az intézmény, hanem a tagság felől nézzük?

Egy közösség, amelyet a nemzet és a tudomány iránt érzett felelősség köt össze. Egy társaság, amelyben férfiak és örvendetes módon egyre több nő, társadalom- és természettudósok, bölcselek és mérnökök, szárnyaikat próbálgató fiatalok és tapasztalt kutatók egyaránt helyet kapnak.

Ahol a legrégebbi korok anyagi és tárgyi kultúrájának kutatói és a legdinamikusabban fejlődő technológiák, például a mesterséges intelligencia szakértői találkoznak, és tesznek együtt a tudományért.

Egy szociológiai és világnézeti szempontból is sokszínű közösség, amelyet két dolog biztosan összeköt: a tudomány iránti alázat és a tudományos gondolkodás mellett való elkötelezettség.

Sokan közülük egyetemi tanárok, kutatók, akik nap mint nap azon fáradoznak, hogy a tudományos szemlélet váljon uralkodóvá – egy olyan korban, amikor éppen a tudomány vívmányait kihasználva terjedhet az áltudomány.

Tisztelt Kutatótársak!

Az Akadémia alapítását ünnepeljük, de e történelmi tett nem választható el az alapító életművétől. Lánchíd, vasút, gőzhajózás, hengermalom, Nemzeti Kaszinó – mind ugyanabba az irányba mutatnak: egy modern, művelt és gondolkodó nemzet felé.

Ahogy Akadémiánk egykori elnöke, Kosáry Domokos írta Széchenyiről: „Igyekezett a reform előmozdítása érdekében minden alkalmat megragadni, ehhez segítőtársakat toborozni (...). De ekkor is megírta egyik levelében, hogy mennyire haragudnának honfitársai, ha csak – idézi Kosáry Domokos Széchenyit – »sejtenék is, hogy nem a lovakat, hanem őket akarom idomítani«.”

Tisztelt Ünneplők!

Széchenyi István a jövőhöz akarta – az ő szavával szólva – „idomítani” honfitársait. E törekvése legmaradandóbb eredménye, életműve csúcspontja a Magyar Tudományos Akadémia.

A Tudós Társaság, amelynek első kétszáz évéről szólva most, az ünnepi hangulatban sem kell dicshimnuszokat zengeni. Ez a két évszázad nem hősi eposz volt, hanem sok küzdelemmel, tévedésekkel, emberi sorsok sokaságával összefonódó, sok szempontból jellegzetesen magyar történet.

Beágyazódva a magyar nemzet sorsába, generációkon és történelmi sorsfordulókon átívelve, a legtöbb esetben felülemelkedve megosztottságon és történelmi viszontagságokon, ugyanazt az eszményt szolgálva: a tudomány és a haza ügyét. Ezt az eszményt szeretnénk követni a jelenben és a jövőben is.

Végezetül szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik munkájukkal hozzájárultak az Akadémia és Könyvtára 200 éves évfordulójának méltó megünnepléséhez. Tisztelettel adózom a 2021 januárjában megalakult elnökségi bizottság első elnöke, a 2022-ben elhunyt Frank Tibor akademikustársunk emléke előtt, és külön köszönöm a testület őt követő elnöke, Lővei Pál akadémikus, illetve a végső programsorozat kialakítását kiválóan koordináló Kecskeméti Gábor akademikustársam munkáját.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket.